

7. Кримінальний кодекс УСРР : в ред. 1927 р. – [2-е оф. изд.]. – Харьков : Юридиздав, 1927. – 110 с.
8. Кримінальний Кодекс України від 28 грудня 1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР від 12 січня 1961 р. – № 2. – Ст. 14.
9. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : [практ посіб.] / В. В. Кузнецов; за заг. ред. В. І. Шакуна. – К. : Паливода А. В., 2007. – 160 с. – (Практика та право).
10. Ленин В. И. Полное собрание сочинений / Ленин В. И. – Т. 35. – М. : Политиздат, 1974. – 599 с.
11. Михайленко П. П. Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР / Михайленко П. П. – Ч.1. – К. : Акад. наук УРСР, 1959 р. – 435 с.
12. Постановление ЦИК и СНК СССР от 29 марта 1935 г. "О мерах борьбы с хулиганством" // СЗ СССР. – 1935. – № 18. – Ст. 141.
13. Тацій В. Я. Новий Кримінальний кодекс України в контексті сучасної кримінально-правової думки / В. Я. Тацій, В. В. Сташис, Ю. В. Баулін // Антологія Української юридичної думки. – Т. 10. – К. : Юридична книга. – 2005. – С. 591-626.
14. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – [У 2-х т.]. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 1996. – 592 с.
15. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26 июля 1966 г. "Об усилении ответственности за хулиганство" // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1966. – № 21. – Ст. 369.
16. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / Фріс П. Л. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.
17. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Фріс Павло Львович. – К., 2005. – 440 с.
18. Циркуляр НКЮ РСФСР № 203 от 9 ноября 1926 г. // СУ РСФСР. – 1926. – № 77. – Ст. 581.
19. Шакун В. І. Історичні витoki сучасного кримінального права. / В. І. Шакун // Актуальні питання історії ОВС України. Проблеми правового забезпечення діяльності міліції України (історико-правовий аспект) : зб. наукових праць / ред. кол. : В. В. Коваленко (голова), О. М. Джужа, Є. М. Бодюл та ін. – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2010. – 160 с. – С. 12-17.

У статті розглянуто основні підходи щодо визначення категорії "виборча система" у конституційному праві. Встановлено, що категорія виборча система вживається у конституційному праві у широкому та вузькому значенні. Обґрунтовано положення про те, що більшість визначень поняття "виборча система" у вузькому значенні лише зводиться до того, що вона є принципом розподілу мандатів – мажоритарним, пропорційним чи змішаним.

Ключові слова: *вибори, виборче право, виборча система, конституційне право, органи державної влади, органи місцевого самоврядування.*

В статье рассмотрены основные подходы к определению категории "избирательная система" в конституционном праве. Установлено, что категория избирательная система применяется в конституционном праве в широком и узком смысле. Обосновано положение о том, что большинство определений понятия "избирательная система" в узком смысле, сводится к тому, что она является принципом распределения мандатов – мажоритарным, пропорциональным или смешанным.

Ключевые слова: *выборы, избирательное право, избирательная система, конституционное право, органы государственной власти, органы местного самоуправления.*

The article reviews the main approaches to the definition of "electoral system" in constitutional law. Found that the category of electoral system used in constitutional law in the broad and narrow sense. Substantiates the position that most definitions of "electoral system" in the narrow sense only comes down to the fact that it is a principle of distribution of seats – a majority, proportional or mixed.

Key words: *elections, electoral law, electoral system, constitutional law, public authorities, local self-government.*

Виборча система є доволі багатовимірною правовою категорією, до змісту якої вкладається низка визначень. Тому можна констатувати, що це поняття у науці конституційного права не є однозначним. Ускладнення розуміння поняття "виборча система" у науці конституційного права детермінована не лише наявністю низки наукових підходів до його дифеніціювання, але також обумовлено й занадто широким та довільним трактуванням цього поняття. Зокрема, досить часто до поняття "виборча система" вільно чи мимоволі, звертають увагу представники російського конституціоналізму, включаються

питання діяльності виборчих органів, фінансування виборчих кампаній та інші аспекти функціонування партійної системи¹.

Безумовно, таке широке трактування поняття "виборча система" є неприпустимим як у наукових юридичних джерелах, так і нормативно-правових актах, що неабияк актуалізує питання вироблення обґрунтованих критеріїв щодо визначення цієї категорії конституційного права, що й є метою цієї статті. У цьому авторці значну допомогу надали праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених як М. Баглай, Ю. Барабаш, О. Батанов, К. Барановський, А. Георгіца, В. Ковальчук, О. Лавринович, Р. Максакова, О. Марцеляк, В. Погорілко, М. Савчин, М. Ставнійчук, Б. Страшун, В. Федоренко, Т. Хартлі, В. Шаповал та інші.

Складність категорії "виборча система" у науці конституційного права полягає у тому, що вона використовується у двох значеннях – широкому і вузькому. Наявність двох значень у науці конституційного права досить часто призводить до термінологічної плутанини, що ще більше ускладнює розуміння цієї категорії. Слід також звернути увагу, що у конституційному праві деяких зарубіжних країн як синонім категорії "виборча система" використовується категорія "система представництва"².

У широкому значенні під виборчою системою розуміють один із найважливіших елементів політичної системи суспільства. Вона регулюється конституційно-правовими нормами, які у сукупності утворюють конституційно-правовий інститут виборчого права³. У цьому сенсі виборча система повинна "вписуватися" у загальну систему законодавчого регулювання виборчого права як підгалузі конституційного права⁴. Зарубіжний вчений А. Лійпхарт у зв'язку з вище викладеними міркуваннями, трактує категорію "виборча система" як сукупність істотно незмінних виборчих законів, на основі яких проходять одні або більше успішних виборів в окремо взятій демократи-

¹ Сравнительное избирательное право: Учебное пособие / Под. ред. В.В. Маклакова. – М.: Издательство НОРМА, 2003. – С. 133.

² Віхляв В.В. Комплексний аналіз термінології муніципальних виборчих систем / В.В. Віхляв // Держава та регіони. – Серія "Право". – 2010. – № 3. С. 118.

³ Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів / П.П. Шляхтун. – К.: Либідь, 2005. – С. 51.

⁴ Ключковський Ю. Загальні проблеми реформування виборчої системи в Україні / Ю. Ключковський // Вибори та демократія. – 2008. – № 4. – С. 89.

чній державі¹. Якщо дослівно йти за цим визначенням, то можна стверджувати, що кожна країна має власну виборчу систему.

До проблеми визначення виборчої системи в українській конституційній доктрині підходять по-різному. Вітчизняний науковець М. Савчин пропонує виділити, принаймні, чотири основні підходи дослідження проблем ефективності і справедливості виборчих систем у контексті сучасної доктрини конституціоналізму. Якісті таких виокремлюються наступні наукові підходи у вітчизняній науці конституційного права: 1) позитивістський підхід розуміння виборчої системи (Р. Максакова, В. Погорілко); 2) політико-правовий підхід розуміння виборчої системи (В. Ковтунець, І. Кресіна, Є. Перегуда, М. Рябов); 3) підхід інтегративної юриспруденції щодо розуміння виборчої системи (О. Барабаш, В. Кампо, В. Ковтунець); 4) спроба відходу від позитивістського підходу щодо розуміння виборчої системи, який отримав свій розвиток останнім часом (М. Ставнійчук, В. Федоренко)².

Загалом аналіз наукових праць вчених дає можливість зробити висновок, що існує принаймні три підходи у науці конституційного права до аналізу категорії "виборча система" в широкому значенні. Деякі з них виникли і поступово формувались у радянській юридичній літературі з державного права, а згодом знайшли своє відображення у роботах сучасних вчених з конституційного права.

Перший науковий підхід до розуміння категорії "виборча система" є найбільш широким з проаналізованих авторкою визначень, оскільки до цієї категорії відносяться суспільні відносини, котрі не впорядковані жодними нормами, та які носять випадковий і епізодичний характер, які традиційно не включались у виборчу систему, а також відносини з формування органів влади не лише виборчим корпусом, але й іншими суб'єктами, насамперед органами державної влади як шляхом обрання, так і шляхом призначення. Тобто в даному випадку категорія "виборча система" розуміється як сукупність суспільних відносин, що виникають, змінюються та припиняються з приводу формування (не обов'язково лише шляхом виборів) складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

¹ Романюк А. Оцінка переваг і проблем пропорційної виборчої системи на прикладі країн Західної Європи та у світлі парламентських виборів в Україні у 2006 році / А. Романюк // *Вибори та демократія*. - 2006. - № 3. - С. 4.

² Савчин М.В. Політичні партії та виборчі системи: спроби конституційної інженерії у контексті сучасного конституціоналізму / М.В. Савчин // *Вісник Центральної виборчої комісії*. - 2008. - № 3. - С. 62.

Необхідно акцентувати увагу, що перший науковий підхід був сформований за радянських часів й тому при визначенні категорії "виборча система" у першу чергу його прихильники опиралися на існуючу систему суспільних відносин, яка була пов'язана з формуванням радянських органів державної влади. Так, категорія "радянська виборча система" розумілася з сукупністю соціалістичних суспільних відносин, як врегульованих, так і нерегульованих нормами права, через які радянське суспільство формувало представницькі органи державної влади Радянського Союзу¹. Підходи, які були сформовані за радянських часів, отримали свій розвиток у працях сучасних вчених з урахуванням змін, які відбулися з розпадом Радянського Союзу та розбудовою на постсоціалістичному просторі демократичних держав, насамперед проведення виборів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування на альтернативній багатопартійній основі.

Зокрема, російський науковець А. Малий зазначає, що виборча система – це сукупність суспільних відносин, що виникає з приводу проведення виборів у представницькі органи влади². Інший російський вчений-конституціоналіст Б. Страшун наголошує, якщо розуміти категорію "виборча система" у широкому значенні, то це впорядковані суспільні відносини, які складають порядок виборів органів публічної влади³. У своїй основі, додає вчений, ця система регулюється конституційним правом, але не зводиться лише до конституційно-правових відносин. Вона також регулюється й не правовими нормами – корпоративними нормами громадських об'єднань, які приймають участь у виборах (насамперед статутами та іншими документами політичних партій), звичаями та традиціями, нормами політичної моралі, етики тощо⁴. Українська дослідниця Л. Коваленко визначає категорію "виборча система" як увесь організм формування виборчих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, вклю-

¹ Советское конституционное право / Под ред. С.И. Русиновой и В.А. Рянжина. – Л.: Юрист, 1975. – С.46.

² Малий А.Ф. Избирательная система Российской Федерации: Учебное пособие в схемах / А.Ф. Малий. – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 1995. – С. 3.

³ Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Общая часть: Учебник для вузов / Рук авт. колл. и отв. ред. Б.А. Страшун. – 4-е изд., обновл. и дораб. – М.: Норма, 2005. – С. 410.

⁴ Там само. – С. 410.

чаючи організацію та проведення виборів, а також визначення їх результатів і відповідний розподіл депутатських мандатів¹.

Згідно до другого наукового підходу, категорія "виборча система" – це суспільні відносини, які врегульовані конституційно-правовими нормами та пов'язані з порядком формування виборних органів державної влади та органів місцевого самоврядування². Зокрема, професори конституційного права В. Погорілко та В. Федоренко розглядають категорію "виборча система" як суспільні відносини, врегульовані нормами Конституції та законів України, які виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з голосуванням громадян за кандидатів на виборні посади та розподілі виборних посад за результатами виборів³. На думку народного депутата України Ю. Ключковського, виборча система – це уся сукупність врегульованих правом механізмів і процедур виборів (від призначення виборів до оголошення результатів і реєстрації обраних)⁴.

Схоже визначення категорії "виборча система" дають російські вчені конституціоналісти М. Баглай та В. Туманов. Останні під нею розуміють законодавчо регламентований порядок проведення виборів від моменту їх призначення до оприлюднення результатів голосування⁵. Українські науковці О. Совгіря та Н. Шукліна кореспондують категорію "виборча система" з упорядкованими конституційно-правовими нормами суспільними відносинами, що складають порядок виборів органів публічної влади⁶. Схожої точки зору дотримується вітчизняний науковець В. Кравченко, який зазначає, що у широкому значенні під виборчою системою слід розуміти систему суспільних відносин, які складаються з виборами органів публічної

¹ Коваленко Л.А. Адаптація виборчої системи України до європейських стандартів / Л.А. Коваленко // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2009. – № 3. – С. 105.

² Мостіпан О.М. Теоретичні засади визначення поняття "виборча система" / О.М. Мостіпан // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. – Філософія. Політологія. – 2010. – № 98. – С. 53.

³ Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / За заг. ред. проф. В.Л. Федоренка. – 3-е вид., перероб. і доопр.; передмова проф. В.В. Коваленка. – К.: КНТ, Видавництво Ліра-К, 2011. – С. 257.

⁴ Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю.Б. Ключковський; Національний університет "Києво-Могилянська Академія". – К.: Час Друку, 2011. – С. 13.

⁵ Баглай М.В. Малая энциклопедия конституционного права / М.В. Баглай, В.А.Туманов. – М.: Издательство БЕК, 1998. – С. 159.

⁶ Совгіря О.В. Конституційне право України: Навчальний посібник / О.В. Совгіря, Н.Г. Шукліна. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – С. 209.

влади та визначають порядок їх формування. Ці відносини регулюються конституційно-правовими нормами, які у своїй сукупності утворюють конституційно-правовий інститут виборчого права¹.

Однак стосовно трьох останніх вище наведених визначень хотілося б висловити низку міркувань. По-перше, таке розуміння категорії "виборча система є занадто абстрактним та претендує на охоплення фактично усіх суспільних відносин, які врегульовані конституційно-правовими нормами та пов'язані з проведенням виборів до представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування. По-друге, ототожнення категорій "виборча система" та "конституційно-правовий інститут виборчого права", на наш погляд, є не зовсім коректним. Безумовно ці категорію є близькі за змістом, але вони різняться за змістом. По-третє, при такому визначенні категорії "виборча система" постає цілком обгрунтоване запитання, а в чому тоді відмінність виборчої системи ще від одної категорії конституційного права - "виборчий процес"?

Прихильники третього наукового підходу розглядають категорію "виборча система" як сукупність конституційно-правових норм, що встановлюють виборчі права громадян, принципи виборчого права, організацію і порядок виборів до представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також взаємовідносини депутатів та інших обраних осіб шляхом прямих виборів з електоратом.

У доповіді Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) про виборчі системи "Огляд можливих розв'язків та критерії вибору", яка ухвалена Комісією на 57 пленарній сесії 12-13 грудня 2003 року), під категорією виборча система розуміється система процесуальних норм, що регулюють процес вираження голосів, які подаються у ході виборів, та їх перетворення в мандати². При цьому правові норми, що визначають засади виборчої системи, згідно вище вказаної Доповіді Венеціанської Комісії розділяються на дві категорії.

Перша категорія охоплює норми, що регулюють порядок, в якому виборець здійснює своє право голосу. Оскільки ми торкнулися цієї сфери, продовжується у Доповіді Венеціанської Комісії, виборчі сис-

¹ Кравченко В.В. Конституційне право України: Навчальний посібник / В.В. Кравченко. - Вид. 4-ге, виправл. та доповн. - К.: Атіка, 2007. - С. 190.

² Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. / за ред. Ю.Ключковського. - Вид. 2-е, випр. і доповн. - К., 2009. - С. 86.

теми повинні давати відповідь на п'ять питань, і при цьому можливі кілька варіантів відповідей: Яких виборців ви хочете запросити на голосування і, отже, яке виборче право слід застосовувати? Пряме загальне виборче право, непряме загальне виборче право або ступеневі вибори? На яких керівних принципах повинно бути засноване голосування? Чи намір полягає в наданні переваги принципу більшості, пропорційному представництву над змішаними системами? Як розділити електорат за виборчими округами? Який метод голосування буде доступним для виборців? Тут ми можемо розрізнити "категоричні" методи голосування (виборців просять зробити абсолютний вибір, зазначивши, що вони віддають перевагу одній партії або політичному руху, цим самим виключаючи всіх інших) і "порядкові" (згідно з якими виборці можуть оцінювати свій вибір). Скільки разів виборці повинні голосувати? Це питання стосується рішення про те, у скільки турів відбуватиметься голосування.

Друга категорія норм стосується способів підрахунку голосів і розподілу мандатів. У цьому контексті необхідно взяти до уваги чотири фактори: 1) розподіл мандатів між виборчими округами; 2) вибір способу розподілу мандатів між різними списками; 3) визначення бар'єрів для виборів та бонусів, спрямованих на забезпечення того, щоб асамблея, обрана на основі пропорційного представництва, отримала правлячу більшість; 4) розподіл місць у межах списків¹.

Стосовно поглядів науковців щодо категорії "виборча система" у рамках цього підходу, то український професор конституційного права А. Георгіца під цією категорією розуміє встановлену законом або іншим нормативним актом сукупність правил, принципів і критеріїв, за допомогою яких визначаються результати голосування і порядок розподілу депутатських місць у парламенті. Вона покликана, з одного боку, забезпечити реалізацію прав кожного громадянина, а з іншого – сприяти підвищенню ефективності функціонування законодавчих органів². Вітчизняна Юридична енциклопедія дає визначення виборчої системи як порядку організації і проведення виборів до представницьких органів державної влади, місцевого само-

¹ Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. / за ред. Ю.Ключковського. – Вид. 2-е, випр. і доповн. – К., 2009. – С. 86.

² Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн. Підручник / А.З. Георгіца. – Тернопіль: Астон, 2003. – С. 268.

врядування і здійснення громадянами своїх виборчих прав, який ґрунтується на принципах виборчого права¹.

Російський вчений А.Зінов'єв відстоює позицію, зміст якої полягає у розумінні виборчої системи як сукупності юридичних норм, які закріплюють принципи, на основі яких здійснюються вибори, права громадян обирати і бути обраними; регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі організації і проведення виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування; встановлюють гарантії виборчих прав громадян і відповідальність депутатів та інших обраних осіб перед виборцями². Вчений також наголошує на непридатності термінів на кшталт "мажоритарна виборча система" чи "пропорційна виборча система", замінюючи їх відповідним аналогом - "спосіб визначення результатів голосування"³.

Позиція А. Зінов'єва, на наше переконання, обґрунтовано критикується у вітчизняній науці конституційного права. Так, вітчизняний професор О. Марцеляк, зауважує, що не досить правильним є розуміння виборчої системи як сукупності норм чи правил, тому що в цьому випадку поняття виборчої системи майже ототожнюється з поняттям виборчого права. А це все ж таки різні правові явища⁴. Такої ж позиції дотримується народний депутат України Ю. Ключковський, на думку якого, саме конституційно-правовий інститут виборчого права є сукупністю правових норм та інститутів нижчого порядку, які регулюють усю сукупність правовідносин, пов'язаних із призначенням, підготовкою, проведенням виборів та встановленням їх результатів. Тому називати цю упорядковану сукупність нормативного матеріалу "виборчою системою" замість "виборчого права" - означає порушувати загальноприйнятну термінологію, вироблену тривалою традицією, стосовно усіх галузей та інститутів права⁵.

Зарубіжні вчені Р. Таагепера і М. Шугарт пропонують для визначення категорії "виборча система" виділяти в ній три аспекти (або

¹ Юридична енциклопедія. - Т.1. / Ред. Ю.С.Шемшученко та ін. - К.: Українська енциклопедія. 1998. - С. 362.

² Зінов'єв А.В. Избирательная система России: теория, практика и перспективы / А.В. Зінов'єв, И.С. Поляшова. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. - С. 37.

³ Там само. - С. 37.

⁴ Марцеляк О.В. Выборы народных депутатов Украины: история, теория, практика. Начальный посібник / О.В. Марцеляк. - Харків: Прометей-Прес, 2008. - С. 14.

⁵ Ключковський Ю.Б. Выборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю.Б. Ключковський; Національний університет "Києво-Могилянська Академія". - К.: Час Друку, 2011. - С. 14.

змінних): 1) зміст голосу; 2) величина округу (або порядок підсумовування голосів); 3) правило переведення отриманих голосів у мандати¹. Деякі дослідники вважають за необхідне враховувати ще один, четвертий аспект (змінну) – голосування за конкретного кандидата або за партію (список кандидатів)². Представники російського конституціоналізму А. Мішин та В. Барашев вважають, що виборча система – це сукупність встановлених законом правил, принципів і критеріїв за допомогою яких визначаються результати голосування³.

Українська дослідниця М. Ставнійчук визначає цю категорію як порядок організації і проведення виборів до представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування і здійснення громадянами своїх виборчих прав. Виборча система, на думку М. Ставнійчук, охоплює усю сукупність правових норм, звичаїв, що регулюють виборчий процес, від висування кандидатів до визначення результатів виборів⁴. Інший вітчизняний науковець П. Шляхтун розглядає категорію "виборча система" як сукупність норм, що забезпечують участь громадян у формуванні виборних органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Виборча система охоплює принципи та умови участі у формуванні виборних органів та організацію та проведення виборів⁵.

У вузькому значенні категорія "виборча система" визначається як певний спосіб розподілу депутатських мандатів між кандидатами залежно від результатів голосування виборців або інших уповноважених осіб⁶. У вузькому значенні, акцентує увагу російський вчений-конституціоналіст Б. Страшун, категорія "виборча система" у науці конституційного права є більш вживаною порівняно з її широким

¹ Таагепера Р. Описание избирательных систем / Р. Таагепера, М. Шугарт // Полис. - 1997. - № 3. - С. 115.

² Райковський Б. Сучасні моделі виборчих систем: проблеми теорії і практики / Б. Райковський, М. Рибачук // Вісник Центральної виборчої комісії. - 2009. - № 1. - С. 45.

³ Мишин А.А. Государственное право буржуазных и развивающихся стран / А.А. Мишин, Г.В. Барашев. - М.: Юридическая литература, 1989. - С. 226.

⁴ Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. - К.: ТОВ "Видавництво Юридична думка", 2007. - С. 79.

⁵ Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів / П.П. Шляхтун. - К.: Либідь, 2005. - С. 51.

⁶ Кравченко В.В. Конституційне право України: Навчальний посібник / В.В. Кравченко. - Вид. 4-те, виправл. та доповн. - К.: Атіка, 2007. - С. 190; Совгіря О.В. Конституційне право України: Навчальний посібник / О.В. Совгіря, Н.Г. Шукліна. - К.: Юрінком Інтер, 2007. - С. 209.

значенням¹. Український вчений Н. Мяловицька додає до вище наведеного положення, що категорія "виборча система" у вузькому значенні охоплює лише частину змісту категорії "виборча система" у широкому значенні і означає певний спосіб підбиття підсумків голосування та їх оцінки².

Досить лаконічне визначення категорії "виборча система" дає польський професор Є. Бурковський, який визначає її як принцип встановлення результатів виборів³. Схожої думки притримується й український професор конституційного права В. Шаповал, який зазначає, що виборча система - це спосіб визначення результатів виборів⁴. Російський вчений В. Маклаков розглядає виборчу систему як встановлену законом чи іншим нормативно-правовим актом спосіб визначення результатів голосування та порядок розподілу мандатів між партіями чи кандидатами⁵. У "Посібнику з розробки виборчих систем", розробленого відомим Міжнародним інститутом демократії та сприяння виборам, дається аналогічне визначення категорії "виборча система", а саме, що вона є способом розподілу голосів на загальних виборах між політичними партіями і окремими кандидатами⁶.

Український професор права В. Копейчиков розглядає виборчу систему як спосіб, у який розподіляються депутатські мандати між кандидатами на ці посади залежно від результатів голосування⁷. Згідно іншого розуміння виборча система являє собою спосіб голосування, визначення його результатів і розподілу мандатів у виборчих округах⁸. Народний депутат України Ю. Ключковський більш дета-

¹ Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Общая часть: Учебник для вузов / Рук авт. колл. и отв. ред. Б.А. Страшун. - 4-е изд., обновл. и дораб. - М.: Норма, 2005. - С.411.

² Мяловицька Н. Выборчі системи: досвід Європейських держав / Н. Мяловицька // Вісник Центральної виборчої комісії. - 2008. - № 1 (11). - С. 61.

³ Бучковський Є. Выбори Сенату Республіки Польща: проблеми реформування / Є. Бучковський // Выбори та демократія. - 2006. - № 4. - С. 63.

⁴ Шаповал В.М. Проблема демократичності виборчої системи у контексті рішень Конституційного Суду України / В.М. Шаповал // Выбори та демократія. - 2008. - № 4. - С. 82.

⁵ Сравнительное избирательное право: Учебное пособие / Под. ред. В.В. Маклакова. - М.: Издательство НОРМА, 2003. - С. 133.

⁶ Посібник з розробки виборчих систем / Е.Рейнольдс, Б.Рейлі та ін. - Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (International IDEA, Stockholm) / Пер. з англ. - К.: Нора-друк, 2003. - С. 11.

⁷ Основи конституційного права України / Ред. В.В. Копейчиков. - К.: Юрінком, 1998. - С. 107.

⁸ Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів / П.П. Шляхтун. - К.: Либідь, 2005. - С. 51.

льно підготувати до встановлення дефініції категорії "виборча система" та зазначає, що вона зводиться до виборчої формули – математичного алгоритму, тобто сукупності операцій, які треба виконати з числовими даними, отриманими внаслідок голосування, щоб визначити розподіл мандатів у виборному органі¹.

При цьому, розглядаючи категорію "виборча система" у вузькому значенні, у науці конституційного права виокремлюється три основні види виборчої системи, які різняться між собою порядком та способом встановлення результатів голосування на виборах. Такими видами у наукових та нормативних джерелах називаються: 1) виборча система більшості – мажоритарна виборча система; 2) виборча система пропорційного представництва – пропорційна виборча система; та 3) змішана виборча система – пропорційно-мажоритарна виборча система², зміст яких буде розкрито нижче за текстом дисертаційної роботи.

Таким чином, більшість визначень поняття "виборча система" у вузькому значенні лише зводиться до того, що вона є принципом розподілу мандатів – мажоритарним, пропорційним чи змішаним. За цього поняття "виборча система" у сучасному конституційному праві охоплює значно ширше коло конституційно-правових відносин – від способу формування виборчих округів до структури виборчого бюлетеня. Тому окрім безпосереднього способу розподілу мандатів до поняття "виборча система" у вузькому значенні варто також включати схему організації виборчих округів та порядок висунування кандидатів на виборну посаду.

УДК 347.13

О. Жила

ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК ДОКТРИНИ ПРО НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ – ВІД СТАРОДАВНЬОГО РИМУ ДО СУЧАСНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню специфіки рецепції римського права в Україні. Рецепція римського права може бути визначена як його відродження, сприйняття й прийняття його духу, ідей, основних принципів і положень певною цивілізацією на конкретній стадії свого розвитку в контексті загального процесу циклічного відродження. У статті та-

¹ Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю.Б. Ключковський; Національний університет "Києво-Могилянська Академія". - К.: Час Друку, 2011. - С. 13.

² Погорішко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / За заг. ред. проф. В.Л. Федоренка. - 3-е вид., перероб. і доопр.; передмова проф. В.В. Коваленка. - К.: КНТ, Видавництво Ліра-К, 2011. - С. 257.